

# de mos

Jaargang 23  
Februari 2007

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het  
Nederlands  
Interdisciplinair  
Demografisch  
Instituut

Bulletin  
over  
Bevolking  
en  
Samenleving

# 2

N I D I

## inhoud

- 1 **Emancipatie ongemerkt op stoom**
- 3 Demodata
- 5 Demodata
- 5 **Overleven in blessuretijd**
- 6 Demodata
- 7 Demodata



Foto: ANP/Espanade/Mauritius Archive Images

# Emancipatie ongemerkt op stoom

JAN LATTEN, WIETEKE VAN DIJK

## Nuancering conclusies Emancipatiemonitor

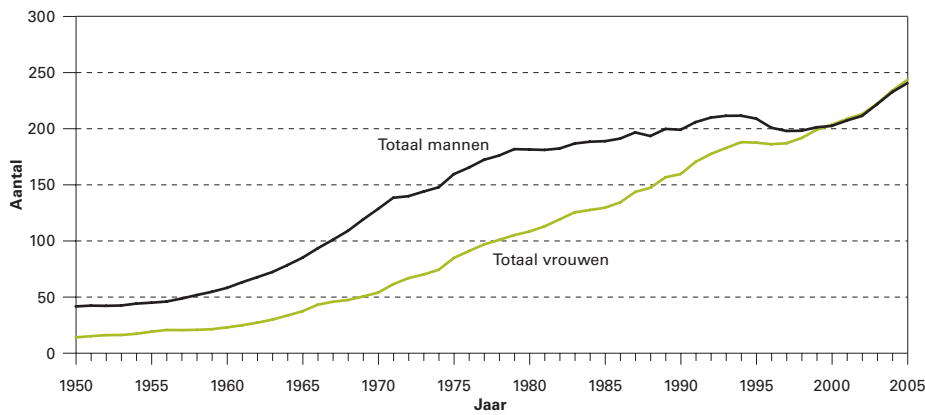
**Volgens de laatste Emancipatiemonitor stagneert de emancipatie. Streefdoelen voor 2010 zouden moeilijk haalbaar zijn. De auteurs plaatsen kanttekeningen bij al te grote somberheid. In de oplevende conjunctuur stijgt het aantal vrouwen met een baan verrassend snel. Jonge generaties vrouwen verwerven voor het eerst in de geschiedenis meer kenniskapitaal dan mannen en jonge vaders geven moeders meer ruimte voor een baan. Vraag is bovendien of de formele streefdoelen niet een te eenzijdig beeld geven.**

Ondanks Angela Merkel, Ségolène Royal of Hillary Clinton spelen vrouwen ten opzichte van mannen, zeker kwantitatief, in het openbare leven nog altijd een mindere rol, ook in Nederland. Buiten politiek en bestuur lijkt de emancipatie echter eveneens nog verre van voltooid. Vrouwen hebben minder vaak een baan, als ze die wel hebben dan vaker parttime, krijgen minder betaald en zijn daardoor financieel minder onafhankelijk. Daarom is er al vele jaren emancipatiebeleid met als doel 'Gelijke rechten, kansen, vrijheden en (sociale) verantwoordelijkheden in de Nederlandse samenleving voor vrouwen en mannen'. Onder andere wat betreft arbeidsparticipatie, financiële onafhankelijkheid en verdeling van onbetaald huishoudelijk werk. Hiervoor heeft het beleid *streefnormen* vastgesteld die men in 2010 bereikt wil hebben. In de Emancipatiemonitor 2006 publiceerden SCP en CBS in november de tweejaarlijkse tussenstand. Het beeld is dat de emancipatie zou stagneren en dat de streefdoelen voor 2010 daardoor niet gehaald zouden kunnen worden. Toch past bij die negatieve teneur een ruime relativering. Trendmatig gezien bleven streefcijfers met betrekking tot de geselecteerde criteria tot 2005 inderdaad achter. De vraag is echter of bij de interpretatie de conjuncturele fluctuaties niet teveel zijn verwaarloosd en of de mate van emancipatie niet vanuit te nauwe criteria wordt beoordeeld. Met criteria als verschil in visies op werk, algemene tevredenheid of een ideale gezinsomvang wordt bijvoorbeeld helemaal geen rekening gehouden.

### Vrouwen meer kenniskapitaal dan mannen

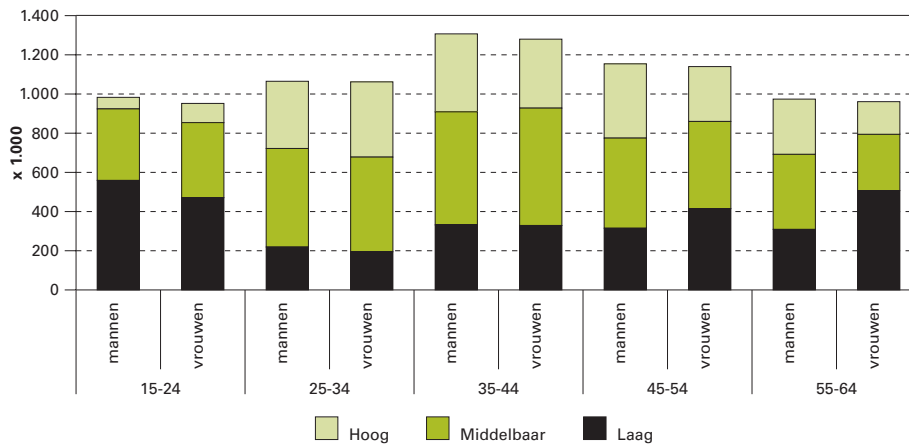
Gelijke kansen in het onderwijs zijn voor de emancipatie natuurlijk een conditio sine qua non. Na decennia van achterstand hebben jonge generaties vrouwen hun

**Figuur 1.** Aantal mannen en vrouwen in het hbo + wo (x 1.000)



Bron: CBS, Onderwijsjaarrapport 2007.

**Figuur 2.** Opleidingsniveau vrouwen en mannen per leeftijdscategorie



Bron: CBS, 2005.

**Tabel 1.** Netto arbeidsparticipatie voor Nederlandse mannen en vrouwen in 2000, 2003 en 2005

	Vrouwen			Mannen		
	2003	2005	2006	2003	2005	2006
Totaal	54	54	56	74	72	73
15-24 jr.	40	37	37	44	40	41
25-34 jr.	72	73	75	88	87	88
35-44 jr.	65	66	68	90	88	89
45-54 jr.	60	61	63	87	85	86
55-64 jr.	24	27	30	52	52	54

Bron: CBS, Emancipatiemonitor tabel 4.2.

het onderwijs maar overheersen desondanks in absolute aantallen studerende. Als wordt gekeken naar het behaalde niveau voor eind twintigers/begin dertigers blijkt dan ook dat er onder 25-34-jarigen meer hoger opgeleide vrouwen dan mannen zijn. Dat is onder 35-44-jarigen nog anders (figuur 2). Jonge vrouwen leggen daarmee bijna ongemerkt de basis voor een andere toekomst, namelijk een toekomst waarin zij uiteindelijk over meer kenniskapitaal zullen beschikken dan mannen.

**Meisjes ijveriger**

Op de basisschool bestaan er nog geen noemenswaardige verschillen tussen jongens en meisjes, hoewel er indicaties zijn dat ook daar meisjes gemiddeld iets jonger zijn als ze de school verlaten. Jongens zijn over het algemeen beter in rekenen dan meisjes, maar meisjes zijn dan weer beter in taal zo blijkt uit cijfers van het CBS. Een opvallend verschil wordt aangetroffen in het speciaal onderwijs, dat door twee keer zoveel jongens als meisjes wordt gevolgd. Op de middelbare school worden verschillen duidelijker zichtbaar. Daar doen meisjes het beter. Zij besteden per dag gemiddeld 20 minuten meer aan hun huiswerk dan jongens, ze vallen minder vaak uit en ze spijbelen minder. Dit draagt ertoe bij dat er meer meisjes slagen voor hun examens in het voortgezet onderwijs dan jongens. Voor de eindexamens van schooljaar 2004/2005 slaagden 80.500 jongens en 81.900 meisjes. En dit terwijl er meer jongens dan meisjes naar het voortgezet onderwijs gaan. In schooljaar 2004/2005 volgden 473.700 jongens en 464.000 meisjes voortgezet onderwijs. Vooral op de hogere niveaus overtreffen de meisjes de jongens. Waar er meer jongens dan meisjes een vmbo-diploma behalen (50.400 jongens tegen 47.000 meisjes), behalen meer meisjes dan jongens een havo- of vwo-diploma. Voor de havo slaagden 17.000 jongens en 19.700 meisjes. Op het vwo slaagden 13.100 jongens en 15.300 meisjes.

Conclusie: vanuit hun onderwijsprestaties gezien gaat het meer dan goed met de emancipatie van jonge vrouwen. Er is een generatie vrouwen in aantocht die de mannen overtreft in opbouw van kenniskapitaal. Dit is de basis voor latere carrièremogelijkheden. Hoezo stagnatie van emancipatie?

achterstand ingehaald. Het lijkt er zelfs op dat jonge vrouwen de mannen voorbijstreven. Zo studeren er sinds enkele jaren in het hoger beroepsonderwijs en het wetenschappelijk onderwijs samen meer vrouwen dan mannen (figuur 1). Dat is uniek in de geschiedenis. In studiejaar 2005/2006 studeerden 287.000 vrouwen en 272.000 mannen aan de Nederlandse hogescholen en universiteiten, zo blijkt uit het Onderwijsjaarrapport 2007.

Daar komt nog bij dat de figuur een onderschatting geeft van de procentuele verschillen. Er zijn in deze levensfase namelijk meer jongens dan meisjes. Daardoor volgt procentueel een groter deel van de vrouwen hoger onderwijs dan van de mannen. Bovendien ronden vrouwen gemiddeld hun studie sneller af dan mannen. Ze zijn per persoon dus minder lang aanwezig in

**Snel meer vrouwen met een baan**

Een andere belangrijke pijler van de vrouwemancipatie is de arbeidsparticipatie. De afgelopen decennia is het aantal vrouwen dat werkt en het aantal uren dat zij werken toegenomen. Conform de doelen van het emancipatiebeleid zou de emancipatie op koers liggen als in 2010 minimaal 65 procent van de vrouwen een betaalde baan heeft van meer dan 12 uur per week. Ook op dit punt legt de emancipatiemonitor de nadruk op stagnatie. Maar is dat wel terecht?

Uit tabel 1 is op te maken dat de nettoarbeidsparticipatie (het percentage van de bevolking tussen 15 en 64 jaar dat daadwerkelijk 12 uur of meer per week werkt) van mannen tussen 2003 en 2005 daalde maar die van alle vrouwen gelijk bleef ondanks het economische laagtij. Dat was

op zich al een prestatie van de vrouwen. Een verklaring voor dit verschil ligt in de beroepsgroepen waarin mannen en vrouwen werken. Vrouwen werken in verhouding meer dan mannen in de zorg en het onderwijs. Dit zijn sectoren die weinig te lijden hebben van conjunctuurschommelingen. De mannen in bijvoorbeeld de ICT of het transportwezen ondervinden meer hinder van de economische terugslag. De stagnatie bij vrouwen blijkt bovendien te worden veroorzaakt door een lagere arbeidsparticipatie van de 15-24-jarigen. Een deel van hen zal nog een opleiding volgen. Van vrouwen in alle andere leeftijdscategorieën hadden er in 2005 relatief meer een baan dan in 2003. Exclusief de allerjongsten was er dus geen sprake van stagnatie, hooguit van een conjuncturele afremming van het stijgingstempo. Sinds eind 2005 trekt de arbeidsmarkt weer aan. Het resultaat is gelijk zichtbaar in de stijging van het aantal vrouwen met een baan, vooral in de leeftijd waarop ze niet meer studeren. In één jaar tijd is het percentage 25-34-jarige vrouwen met een baan gestegen van 73 naar 75. Onder oudere vrouwen zelfs met ruim twee procentpunten. Deze stijging is sterker dan die bij de mannen. Alleen de allerjongsten laten geen stijging zien, hetgeen opnieuw zou kunnen wijzen op een sterkere onderwijsdeelname.

In plaats van stagnatie en het niet behalen van beleidsdoelen lijkt het beeld veel meer dat de Nederlandse vrouwen ondanks de economische tegenwind tot eind 2005 verder emancipeerden. Het waren, in tegenstelling tot wat misschien de verwachting zou zijn, de mannen die de klappen van de dalende werkgelegenheid hebben opvangen. Nu het weer beter gaat versnellen vrouwen verder hun emancipatie via de arbeidsparticipatie. Voor het eerst zijn er in 2006 in Nederland meer dan drie miljoen vrouwen met een betaalde baan.

Bij de komende verkrapping van het potentieel aan werkenden vanwege de vergrijzing zal de arbeidsmarkt vrouwen meer kansen gaan bieden. Wanneer de gunstige conjunctuur blijft aanhouden, stimuleert dat de kansen nog eens extra. Door die dubbele stimulans – vergrijzing en gunstige conjunctuur – is aan te nemen dat het recente stijgingstempo in het percentage vrouwen met een baan minstens gehandhaafd blijft of zelfs hoger komt te liggen. Met ruim twee procent per jaar, het tempo van 2006, is niet uit te sluiten dat bijvoorbeeld van de 25-34-jarige vrouwen rond 2010 niet 75 maar circa 83 procent een baan heeft, nog maar weinig onder het niveau dat nu voor mannen van die leeftijd gewoon is. Het streefdoel van 65 procent voor alle leeftijden zou dan vrijwel gehaald zijn, zeker als rekening wordt gehouden met de neiging van jonge vrouwen om langer door te leren.

### Moederrol en werk in discussie

Veel vrouwen kiezen wel voor parttimebanen, wat nogal eens als on-emancipatoir wordt gezien. Mannen en vrouwen blijken gemiddeld genomen echter anders te denken over werk. Beide seksen vinden een baan ongeveer even belangrijk voor de zelfontplooiing en zelfontwikkeling, maar vervolgens leggen mannen en



Foto: ANP/Widmann/Mauritius Archive Images

vrouwen een andere nadruk. In tabel 2 zijn de opvattingen waarbij mannen en vrouwen meer dan tien procentpunten verschillen vet gedrukt. Uit de cijfers blijkt dat mannen meer dan vrouwen de nadruk leggen op *hoger en meer*, zeg maar op competitie.

Dergelijke 'gemiddelde' individuele verschillen zullen op het niveau van het stel, het gezin moeten worden opgelost. Beide partners zullen tot hun recht moeten komen. Zijn beiden op carrière gericht dan leidt dat tot een andere oplossing dan wanneer de een op carrière is gericht en de ander hooguit op ontplooiing. Een oplossing in ongelijke hoeveelheid betaald werk, zeker als er kinderen zijn, ligt dan bij sommige paren voor de hand. Dit is de fase waarin vooral het aantal vrouwen met een deeltijdbaan toeneemt. Toch heeft een op de drie werkende vrouwen inmiddels een fulltime baan. In 2006 is het aantal vrouwen dat fulltime werkt sterker gestegen dan het aantal mannen met een volledige baan. Verondersteld kan worden dat in een latere fase van ontwikkeling niet alleen meer vrouwen zullen werken, maar een deel van hen ook meer uren. Middelbaar en hoogopgeleide vrouwen werken immers nu al meer uren. De opbouw van kenniskapitaal die we nu zien onder jonge vrouwen zal dus, ceteris paribus, op termijn

## demodata

*De potentiële beroepsbevolking van 20 tot 65 jaar gaat in Nederland krimpen van tien miljoen op 1 januari 2007 naar negen miljoen in 2040. Ook in 2006 was al sprake van een daling. Dat kwam mede doordat in 2006 opnieuw meer mensen emigreerden dan immigrerden. Het negatief migratiesaldo bedroeg ruim 31.000 mensen, de meeste van hen waren tussen de 20 en de 65 jaar oud. De komende jaren zal de daling echter pas goed op gang komen (CBS).*

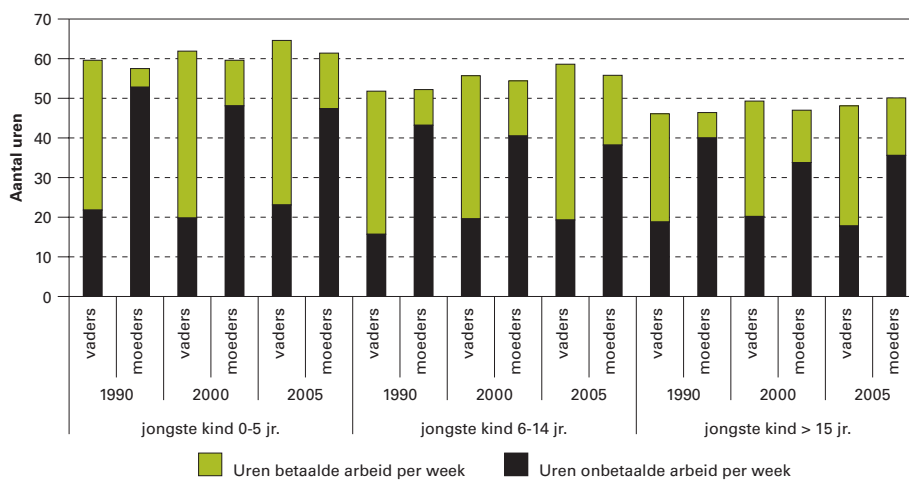
Tabel 2. Opvattingen over het belang van betaalde arbeid, 2006 (in procenten 'geheel/enigszins mee eens')

	Vrouwen	Mannen
'betaalde arbeid is belangrijk voor mijn zelfontplooiing en zelfontwikkeling'	63	64
<b>'ik zou graag een toppositie willen bekleden'</b>	<b>16</b>	<b>31</b>
'betaalde arbeid is belangrijk vanwege de contacten met anderen'	56	62
'ik ben bereid mijn familie wat tekort te doen om carrière te maken'	10	15
'betaalde arbeid is belangrijk omdat je zo een steentje bijdraagt aan de maatschappij'	45	54
'ik heb in mijn beroep hoge doelen voor mezelf gesteld'	25	35
'betaalde arbeid is belangrijk omdat het je maatschappelijk aanzien geeft'	27	37
<b>'ik vind het belangrijk om een goed inkomen te hebben'</b>	<b>54</b>	<b>72</b>
'ik heb veel plezier in mijn werk'	66	70
<b>'ik wil in mijn werk doorgroeien naar een hogere functie'</b>	<b>24</b>	<b>39</b>
<b>'ik wil in mijn werk doorgroeien naar een hoger salaris'</b>	<b>42</b>	<b>56</b>

Bron: SCP, Emancipatiemonitor tabel 4.21.



**Figuur 3.** Aantal uren betaalde en onbetaalde arbeid voor vaders en moeders per week



Bron: SCP, Emancipatiemonitor tabel 5.3.

**Tabel 3.** Tijdsbesteding vaders en moeders in jonge gezinnen (jongste kind 0-5 jaar)

	Vrouwen		Mannen	
	2000	2005	2000	2005
<b>Totaal arbeid</b>	59,6	61,5	61,9	64,9
betaalde arbeid	11,5	14,0	42,1	41,5
onbetaalde arbeid	48,1	47,4	19,8	23,1
huishoudelijk	24,1	23,7	8,4	9,2
zorg	20,3	20,7	8,3	10,0

Bron: SCP, Emancipatiemonitor tabel 5.3.

genegeerd maar uitgebuit worden. Dat lijkt in lijn met de waarneembare gemiddelde verschillen in oriëntaties tussen mannen en vrouwen.

### Jonge vaders doen hun best

Een ander doel in het emancipatiebeleid is het vergroten van het zorgaandeel van mannen. In 2010 zouden mannen ten minste 40 procent van de taken thuis op zich moeten nemen. Hieronder valt onder meer kinderverzorging, huishoudelijk werk en vrijwilligerswerk. Wordt gekeken naar de actuele tijdsbesteding van alle mannen ongeacht leeftijd van de kinderen dan wordt daar duidelijk nog niet aan voldaan. Ook hier zijn echter – enigszins verborgen – positieve nuances zichtbaar. In vrijwel alle jaren sinds 1990 is het totale aantal bestede uren, aan betaalde en onbetaalde arbeid samen, voor vaders hoger dan voor moeders (zie figuur 3).

Zoals blijkt uit tabel 3 was tussen 2000 en 2005 in de jongste gezinnen, de 'spitsurgezinnen', het aantal uren dat vaders en moeders besteedden aan arbeid hoog en kregen beide ouders het drukker. Dat geldt echter nog meer voor de vaders dan voor de moeders. Moeders zijn inderdaad gemiddeld meer uren gaan werken. Dat bespaarden ze op tijd voor het huishouden en op kluswerk. Vaders waren juist minder tijd kwijt aan hun baan (misschien wel werkloos geworden) maar gingen veel meer uren onbetaalde dingen doen (van 19,8 uur naar 23,1 uur), waaronder het huishouden en de verzorging. De streefcijfers zijn weliswaar niet bereikt, maar jonge vaders nemen al één derde van de uren onbetaalde arbeid voor hun rekening en dat is zelfs veel als moeders tegelijkertijd circa een kwart van de betaalde arbeid van het gezin voor hun rekening nemen. Bij jonge ouders is er nog steeds een trend richting gelijke verdeling van taken. En hoewel de emancipatie naar de formele criteria gerekend blijkbaar niet snel genoeg gaat, is dat toch bijzonder, vooral als wordt bedacht dat mannen en vrouwen toch een verschillend doel nastreven. Helemaal gelijk zijn zij toch ook weer niet.

### Nuancering: emancipatie neemt haar tijd

Na het voorafgaande is het tijd voor nuancering. De ontwikkelingen kunnen positiever worden beoordeeld dan de Emancipatiemonitor 2006 aangeeft. Hoewel er zeker qua arbeidsparticipatie even sprake was van een zeer beperkte groei, zijn daarvoor juist emancipatorische tendensen verantwoordelijk geweest. Meer vrouwen zijn gaan doorleren en de arbeidsparticipatie van vrouwen boven de 25 is zelfs gestegen tegen de economische recessie in. Jonge vrouwen verwerven inmiddels een hoger kennisniveau dan mannen, uniek in de geschiedenis. Voor het eerst werken er meer dan drie miljoen vrouwen, velen parttime, wat past bij een andere nadruk die door vrouwen wordt gelegd op het belang van arbeid. Het welvaartsniveau van jonge ouders is zelfs hoger dan dat van een alleenstaande. Het eigen woningbezit is wijd verbreid, jonge vaders zetten zich in in het huishouden en doen naar verhouding extra veel aan onbetaalde arbeid. Nederlandse vrouwen krijgen over het algemeen het aantal kinderen dat

Alletta Jacobs, eerste vrouwelijke dokter en strijdster voor vrouwenstemrecht.

Foto: ANP.



ze zich wensten. Wellicht allemaal factoren die ertoe bijdragen dat de Nederlandse bevolking tot de gelukkigste van Europa behoort, zoals jaar na jaar blijkt uit de Eurobarometer. De markt is zich intussen bewust van de 'informele' economische betekenis van vrouwen in het gezin. De meeste aankoopbeslissingen worden door vrouwen genomen. Zelfs de aankoop van de gezinsauto wordt door vrouwen gestuurd. Het financieel beheer van het anderhalfverdienersinkomen komt bij haar terecht, ook al is volgens de ambtelijke criteria de meerderheid van de vrouwen financieel afhankelijk. Het is de vraag of financiële afhankelijkheid een juiste term is voor bestaande stellen. Natuurlijk is het wel heel belangrijk dat vrouwen economisch voor zichzelf kunnen zorgen, vooral wanneer een gezin uiteenvalt. Daarvoor is opleiding echter waarschijnlijk toch de beste remedie, en met de opleiding van vrouwen gaat het heel goed. Als over een paar jaar al die hoogopgeleide vrouwen aan het werk zijn zullen ze formeel en meer zichtbaar de vruchten van het nu gevoerde emancipatiebeleid kunnen plukken. Dat duurt misschien nog even, maar emancipatie neemt nu eenmaal haar tijd.

#### LITERATUUR:

- Jaarboek onderwijs in cijfers 2007. Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Jaffé, D. (2006), *De klant is koningin*. Spectrum, Utrecht.
- Mat, J. (2007, 13 jan.), *Liever Moeder; de emancipatie stagneert, concludeert het Sociaal en Cultureel Planbureau in december. Maar wat is emancipatie: fulltime werken of vrijwillig moederen*. NRC Handelsblad.
- Portegijs, W., B. Hermans en V. Lalta, (2006), *Emancipatiemonitor 2006*. Sociaal en Cultureel Planbureau en Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Traag, T. (2006), *Hogere opleiding, hogere arbeidsparticipatie*. Centraal Bureau voor de Statistiek, webmagazine.

**Prof. dr. J.J. Latten** (CBS/Universiteit van Amsterdam) en **W. van Dijk** (Radboud Universiteit Nijmegen)

demodata

Binnen de potentiële beroepsbevolking groeit het aandeel ouderen. Het aantal 50-65-jarigen steeg in 2006 met 62.000, het aantal 20-50-jarigen daalde met 58.000. Sinds het begin van de jaren negentig nam het aandeel van 50-65-jarigen toe van 24 naar 32 procent. Deze stijging zal nog voortduren tot begin jaren twintig, wanneer bijna 37 procent van de potentiële beroepsbevolking 50 jaar of ouder zal zijn. De komende jaren stijgt vooral het aandeel van de 60-65-jarigen relatief sterk. In 2006 bereikten de eerste baby-boomers, geboren in 1946, de 60-jarige leeftijd. Tot 2011 neemt het aantal 60-65-jarigen met 175.000 toe, tot 1,1 miljoen. Hoewel zij tot de potentiële beroepsbevolking worden gerekend, is momenteel maar een vijfde van hen werkzaam (CBS).